

Waldemar Kuligowski. *Modernizing Localities in Poland: A Never-Ending Transformation*. London: Lexington Books, 2024. 149 s. ISBN 978-1-6669-5045-8

Od turbulentních událostí přelomu osmdesátých a devadesátých let, které zásadně proměnily střední Evropu, uplynulo již téměř čtyřicet let. Proces pádu vlád jedné strany v zemích tzv. východního bloku byl americkým historikem Padraicem Kenneym označen za *karneval revoluce* (Praha: BB/art, 2005). Tento pomyslný karneval měl nejdelší trvání v Polsku, kde se již na počátku 80. let pouliční manifestace staly viditelnou formou vyjádření nesouhlasu s autoritativní mocí. Performativní charakter protestů mladých ve vratislavských či krakovských ulicích kontrastuje s tím, že karnevaly jako forma festivity spjatých se životem tradičních komunit nejsou pro Polsko typické. Na tento drobný detail a na skutečnost, že to rozhodně nepatří pro festivity jako takové, upozornil ve své nové knize antropolog z poznaňské univerzity Waldemar Kuligowski (s. 67).

Stalo se tak v knize s názvem *Modernizing Localities in Poland: A Never-Ending Transformation* (Modernizace lokalit v Polsku: nikdy nekončící transformace) vydané nakladatelstvím Lexington Books v roce 2024. Stejně jako Padraic Kenney, tak i Waldemar Kuligowski nachází východiska svých myšlenek ve studiu společnosti, kultury a aktivit, které přicházejí „zdola“ – od pouličních manifestací po nezávislé hudební

festivally. Velkou pozornost přitom věnuje tradicím v současném světě.

Jak již napovídá název knihy, je časově volně ukotvena v období po konci studené války. Pojem transformace však Waldemar Kuligowski nechápe striktně v postsocialistickém horizontu, tj. jako definici přechodu od autoritářství k demokracii, či od centrálně plánovaného hospodářství k tržní ekonomice. Naopak transformaci pojímá obecněji jako „nekonečnou“, „neuzavřenou“, dá se říct, že přirozenou součást vývoje lidských společností přesahující (poněkud svazující) rámec postsocialismu. Takové pojetí transformace lze komplexněji nahlédnout až zpětně, což autor ilustruje – spolu s Cliffordem Geertzem – metaforou slona, jehož přítomnost můžeme uceleně vnímat, až když se vzdálí, což neznamená že by zmizel (s. 3).

Kniha obsahuje úvod a osm kapitol, které mají charakter samostatných studií či esejí. Nejsilnějším motivem, který většinu textů spojuje, jsou již zmíněné festivity. Jednotlivé kapitoly se tak věnují tomu, jak se různé společenské události stávaly nástrojem ideologické a kulturní politiky v socialistickém i postsocialistickém Polsku, jak se pod vlivem komercializace měnily punkové festivity, aby pak vznikly jejich nezávislé alternativy, nebo jak se pouliční manifestace staly kolbištěm na-

cionalistické politiky i odporu vůči ní skrze akcentaci lokální identity. Nakonec se dostáváme k proměně již zmíněných karnevalů, které sice dle autora nemají v Polsku tradici, ale zároveň tvoří identitu i věhlas jedné z vesnic nedaleko Poznaně. Kolektivita v rámci užších rodinných a přátelských kruhů je pak sledována na příkladu přechodových rituálů – konkrétně (dívčích) rozluček se svobodou, jež se staly populární během transformace, i když lze sledovat jejich paralely s obdobnými staršími rituály původního (německého) obyvatelstva v západním Polsku.

Tematice festivit a sociability se poněkud vymykají dvě poslední kapitoly. Tyto texty řeší důležité otázky spjaté s polskou národní identitou i současnou společností. V sedmé kapitole nazvané *Peasanthood as a Long-Term Structure* (Selství jako dlouhodobá struktura) se autor dotýká problematiky nevolnictví a zamýšlí se nad odkazem stavovského uspořádání. Konkrétně se věnuje reprezentacím minulosti, které jsou budovány na dichotomii mezi selským stavem a šlechtou (pro některé oblasti Polska byla typická početnost urozeného stavu, polská státnost zároveň čerpá z dědictví raně novověké polsko-litevské šlechtické republiky). Ve svých úvahách o selství a nevolnictví Waldemar Kuligowski nejdříve kriticky reflektuje tradici zájmu o lidové vrstvy v domácí etnografii, a pak se zamýšlí nad tím, jak z paměti selství a obrazu utrpení a tvrdé práce poddaných čerpá

současná polská společnost. Jedná se o text o nostalgii, romantické idealizaci venkova, utrpení, traumatu, ale i snaze uniknout z modernistické techno-utopistické reality zpět do minulosti.

Osmá, a poslední, studie *“How Poland Entered Europe”: The Motorway as a Space of Neoliberalism* („Jak Polsko vstoupilo do Evropy“: dálnice jako prostor neoliberalismu) se pak věnuje fenoménu ryze současnému, a to rozvoji infrastruktury (v české společnosti bývá v tomto ohledu Polsko považováno za vzor). Text sleduje příklad dálnice do Berlína, která sice „přiblížila“ zemi Evropě, ale tvoří bariéry v prostoru, kterým vede, a do pohraničních periferií v západním Polsku přináší spíše úpadek a bariéry. Článek tak kriticky reflektuje otázku dopadu neoliberalismu na polskou společnost s důrazem na venkovské oblasti.

Kniha tvoří ucelený soubor textů Waldemara Kuligowského, které se věnují problematice transformace v širších souvislostech. Jednotlivé kapitoly lze sice číst samostatně, teprve ve své komplexitě však dokážou nastínit některé fenomény spjaté s (nikdy nekončící) transformací v Polsku. Až jako celek tak zdůrazňují roli, jakou hrají festivity, a ukazují, jak lze skrze ně sledovat transformaci na různých příkladech sdružování ve veřejném prostoru – městském i venkovském, tradičním i postmoderním, socialistickém i neoliberálním. Snad jedinou výtku lze adresovat názvu knihy, který sice propojuje opravdu

všechny kapitoly, dle mého názoru však příliš nevystihuje v knize dominantní problematiku – otázku kultury, festivit a sdružování.

Závěrem se lze zamyslet nad určitým kontrastem s českou společností, jejíž společenský a kulturní život bývá častěji situován do prostor, které, ač nemusí být přímo privátní, tak jsou mnohdy spíše komorní. Se značnou mírou nadsázky a zjednodušení lze říci, že do ulic a na náměstí se Češi vypraví slavit, manifestovat či protestovat, až pokud se jedná o něco velkého, nebo když už opravdu „jde do tuhého“ (zmínit můžeme například různé formy oslav výročí 17. listopadu nebo získání zlaté medaile ledních hokejistů). Místa, o nichž by proto nejspíše pojednávala podobná česká kniha o lokalitách transforma-

ce, by asi vypadala jinak. Byla by tam možná přítomna spíše klasická česká hospoda, možná sál vesnického kulturního domu či sokolovna, asi i chaty a chalupy, tramské osady, nejspíše také hudební klub, nebo i squat jako místo etablování kontrakultury devadesátých let. Přesto by se zcela jistě našly i podobnosti, Waldemar Kuligowski například označil Polsko za zemi hudebních festivalů (s. 7), což by asi bylo možno tvrdit i o porevolučním Česku. Stejně tak se v obou zemích vžilo pro rockovou hudbu označení *bigbít*, po jehož původu autor pátrá ve třetí kapitole (s. 35). I pro tyto (možná poněkud banální) paralely může být kniha inspirativní také pro české čtenáře a čtenářky.

Oto Polouček (Ústav evropské etnologie FF MU, Brno)

**Katarína Haberlandová – Lubica Voľanská. Avion.
Bratislava: Čierne diery, 2025. 279 s.
ISBN 978-80-69103-05-4.**

Je možné napísať odbornú monografiu jedného obytného domu tak, aby to bolo vedecky prínosné a zároveň zaujímavé pre širšiu verejnosť? Kniha *Avion* od historičky architektúry Kataríny Haberlandovej a etnologickej Lubice Voľanskej si takýto cieľ stanovila. Ide pritom už o druhé, rozšírené a prepracované vydanie monografie, vydané elektronicky (Haberlandová – Voľanská 2021). O monografiu po jej prvom

vydaní prejavilo záujem vydavateľstvo Čierne diery, špecializujúce sa na publikácie o architektúre a kultúrnych pamiatkach ako pre odborníkov, tak i laických čitateľov. Zaiste k tomu prispel i výber objektu výskumu, pretože *Avion* nie je hociaký obytný dom. Z hľadiska architektúry patrí medzi najvýznamnejšie funkcionalistické stavby na Slovensku, je národnou nehnuteľnou kultúrnou pamiatkou od roku 1985. Od